

16. Плеханова В. В. Вопросы теории и истории исполнения завещаний в гражданском праве России [Текст]: Сб. статей. // Актуальные проблемы гражданского права : Вып. 5 / Виктория Викторовна Плеханова [под. ред. В.В. Витрянского] ; Исследовательский центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 2002. – С. 237–290.
17. Победоносцев К. П. Курс гражданского права [Текст]: учебник [в трех томах. Том 2 / под. ред. В.А. Томсинова]. – М.: Издательство «Зеркало», 2003. – 656 с. – (серия «Русское юридическое наследие»).
18. Птушкина О. А. Исполнение завещания: правовые проблемы теории и практики [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Оксана Александровна Птушкина. – М., 2007. – 22 с.
19. Рясенцев В. А. Представительство и сделки в современном гражданском праве [Текст]: монография / Владимир Александрович Рясенцев. – М. : Статут, 2006. – 603 с.
20. Синайский В. И. Русское гражданское право [Текст] : учебник / Василий Иванович Синайский. – М.: Статут, 2002. – 638 с. (Класика російської цивільстики.).
21. Серебровский В. И. Очерки советского наследственного права [Текст] : монография / Владимир Иванович Серебровский. Академия наук СССР. Институт права. – М. : Изд-во АН СССР, 1953. – 240 с.
22. Томилов А. Ю. Процессуально-правовой статус душеприказчика (исполнителя завещания) [Текст] : Александр Юрьевич Томилов // Юрист. – М.: Юрист, 2010. – № 7. – С. 37-42
23. Фурса С. Я. Спадкове право. Теорія та практика [Текст] : навч. посіб. / Светлана Фурса, Евгений Фурса. – К. : Атіка, 2002. – 496 с.

УДК 340

ВСТАНОВЛЕННЯ ЛАТИНСЬКОГО НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Мамалига І.О.,
студентка

Національний університет державної податкової служби України

Стаття присвячена загальному огляду адаптації українського нотаріату до класичної системи латинського типу, дослідженню проблемних питань, що виникають у зв'язку з цим та пошуку шляхів і методів їх вирішення, що потребує реформування нотаріальної системи України в цілому.

Ключові слова: нотаріат, латинський нотаріат, нотариус, нотаріальна діяльність.

Мамалига І.А. / УСТАНОВЛЕНИЕ ЛАТИНСКОГО НОТАРИАТА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ / Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина

Статья посвящена общему осмотру адаптации украинского нотариата к классической системе латинского типа, исследованию проблемных вопросов, которые возникают в связи с этим и поиску путей и методов их решения, что требует реформирования нотариальной системы Украины в целом.

Ключевые слова: нотариат, латинский нотариат, нотариус, нотариальная деятельность.

Mamalyga I.A. / THE ESTABLISHMENT OF LATIN NOTARY IN UKRAINE: THE PROBLEMS AND THE WAYS OF SOLVING THEM / National University of State Tax Service of Ukraine, Ukraine

The article is devoted to general reviewing the adaptation of Ukrainian notary to the classical system of the Latin type and to researching the problems occurring in this concern.

According to Article 1 of the Law of Ukraine «About the Notary» the notary of Ukraine is a system of bodies and officials responsible for certifying the rights and also the facts that have a legal meaning, and for performing other notarial actions provided by the Law with the purpose of providing them with the legal probability.

Modern notary is divided into two main systems – Anglo-Saxon and Latin ones. Ukrainian notary belongs to the classical system of the Latin type, but it is not perfect and requires reformation for the maximal adaptation to this system.

One of the main problems is imperfection of the normative acts in the field of performing notarial activity, the absence of a certain norm that would acutely define the basics for the notaries to be guided while committing notarial actions. And though the Law of Ukraine «About the Notary» has had quite a number of changes since its adoption, they are not enough, and they require a more distinct systematization. Another important problem is the fact that the notarial services the Ukrainian population is destined are not high-quality and do not meet all the generally accepted norms of Latin notary. Also, there are no certain scientific predictions concerning the development of notary.

It is important to pay attention to the legal status of notarial bodies and notaries in particular. Both state and private notaries work in our state but their interests are different as the state notaries receive a steady salary which cannot prompt them equally to the independent profits of private notaries, that depend directly on the destined services.

In modern world every profession suffers from incompetence and dishonesty of some of its representatives. This problem concerns notarial sphere, too, though less in comparison with others, because notaries being lawyers understand all the amount of responsibility they will have for illegal actions.

So, on the whole, the problems the system of Ukrainian notary will experience are not global, but they require a solution, which needs introducing systematically a range of changes.

Key words: notary, Latin notary, scrivener, notarial activity.

Розвиток цивільного обороту, надання нотаріусам все більшого об'єму прав та обов'язків, розширення кола об'єктів та суб'єктів приватної власності призводять до зростання потреби населення в нотаріальних послугах. Тому реформування системи нотаріату має дуже велике значення серед реформ держави в цілому,

адже нотаріат України як правовий інститут на даний час не є ідеальним.

Перший і один із найзначніших внесків у вдосконалення системи нотаріату було зроблено Верховною Радою України у 1993 році, коли було прийнято Закон України «Про нотаріат», який запровадив інститут приватних но-

таріусів. Але він не є досконалим і потребує періодичного внесення певних змін, до чого призводить розвиток суспільно-правових відносин в державі.

Науковці та нотаріальна спільнота України доволі часто порушують питання максимальної адаптації вітчизняної системи нотаріату саме до класичного нотаріату латинського типу та перейняття досвіду в тих країнах, в яких він вже існує, тому що, незважаючи на ефективність нотаріату в Україні, все ж таки, не вирішено ряд актуальних проблем відносно функціонування нотаріату на основі досвіду іноземних країн і враховуючи зміни національного законодавства.

Значна кількість науковців присвятила свої праці дослідженням у сфері нотаріату України. Серед вітчизняних вчених, це такі, як В.В. Комаров [2], В.В. Баранкова [2, 6], Д.В. Журавльов [3], І.Г. Бережна [7], О.С. Майданик [8], П.А. Ніленкота [9], Л.С. Сміян [10], Ю.В. Нікітін [10], П.Г. Хоменко [10] та інші. Також питанню вивчення нотаріату в Україні приділяли увагу російські та інші іноземні вчені. Нами було проаналізовано погляди І.А. Алферова [5]. Тому, аналізуючи основні проблеми та прогалини у законодавстві України про нотаріат потрібно враховувати не лише здобутки українських вчених, але і враховувати рекомендації іноземних науковців і це питання є доволі актуальним.

Метою статті є визначення відповідності національного законодавства стандартам, якого вимагають норми класичного нотаріату латинського типу, науково-теоретичний аналіз проблемних питань інституту нотаріату в Україні в цілому та діяльності нотаріусів зокрема, та розроблення рекомендацій щодо їх усунення та вдосконалення українського законодавства для його гармонізації з принципами латинського нотаріату.

Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Органи цивільної юрисдикції, здійснюючи свою правозастосовчу діяльність, спрямовують її на захист та охорону прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Тому норми, які регулюють цю діяльність, вимагають періодичного внесення змін задля покращення.

Розвиток вітчизняного нотаріату, а якщо сказати конкретніше – його реформування, це процес, який розпочався не вчора і закінчиться не завтра [2, с. 24].

Сьогоднішній етап розвитку українського суспільства, пов'язаний із глобальним реформуванням всієї національної правової системи, яка складається з окремих правових інститутів. Процес реформування потребує наукового аналізу низки проблем, серед яких значне місце займають і питання становлення та функціонування цивільно-правової системи, складовою частиною якої є інститут нотаріату [3, с. 54].

Надаючи юридичну допомогу для усунення можливості виникнення правових конфліктів у сфері цивільного обороту, нотаріус діє незалежно та неупереджено, керуючись принципами рівності, законності і справедливості, тому його заслужено можна назвати природним захисником прав людини і особи. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат», нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [4].

Правовий світ сучасності доволі давно розділено на англосаксонську та латинську системи. І, якщо в країнах Америки основні юридичні функції зосереджені в руках адвоката, то європейські країни більш схильні до збільшення ролі нотаріусів, адже саме до їх компетенції входить вирішення найсуттєвіших юридичних питань.

Але і всередині класичної системи нотаріату латинського типу є суперечності, і фактична роль нотаріусів та здійснювані ними функції не є однаковими. Так, в Іспанії, нотаріусами працюють юристи високого класу, які нерідко викладають в університетах, а розробкою договорів і виконанням супутніх формальностей зайняті в основному адвокати. У Греції роль нотаріуса зводиться до посвідчувальної функції. У деяких країнах нотаріуси виконують також невластиві їм функції. Так, у Франції і Бельгії нотаріус може проводити експертизи, виступати посередником при продажі нерухомості. У землях Німеччини і кантонах Швейцарії можливе поєднання функцій нотаріуса і адвоката [5, с. 12-13].

Український же нотаріат належить до нотаріату латинського типу, який характеризується наданням певних доказових переваг нотаріально посвідченим документам та особливим статусом нотаріуса, який одночасно є представником вільної професії та особою, наділеною публічними повноваженнями. Цей факт концептуально зумовлює відповідний розвиток законодавчого врегулювання нотаріальної діяльності, орієнтований на основні стандарти класичної системи нотаріату, поширені у всіх країнах континентальної Європи [6, с. 119].

Одночасно з цим, у зв'язку з обранням Україною шляху запровадження нотаріату латинського типу, основною ознакою якого є одержання нотаріусом плати за нотаріальні послуги відповідно до тарифу, розмір та порядок стягнення якого встановлюються державою, на сьогодні постає нагальна потреба приведення законодавства у відповідність до вказаної моделі [7].

І хоча сучасний український нотаріат можна сміливо назвати нотаріатом латинського типу, все ж він не є досконалим. Тому, на нашу думку, при реформуванні нотаріальної системи України потрібно врахувати не загальний досвід країн, в яких діє латинський нотаріат, а вибрати положення, найбільш підходящі саме для української держави, та максимально адаптувати їх в правовій сфері.

Нотаріальні послуги, які надаються українському населенню, не є якісними та не відповідають всім загальноприйнятим нормам латинського нотаріату. Положення, що визначає юридичною теорією та фактично здійснювані нотаріусами дії не співпадають у контексті наданих їм прав і обов'язків. До того ж, немає конкретних наукових прогнозів відносно розвитку нотаріату, що надавало б нотаріусам та особам, які користуються, чи мають намір скористатися їхніми послугами, впевненість та стимулювання до співпраці на засадах закону. До останнього часу науковці при вивченні проблем в системі нотаріату України виокремлювали лише конкретні питання, не аналізуючи весь спектр в цілому, а сама нотаріальна діяльність регламентувалася суто на нормативному рівні.

Важливою проблемою також є те, що на законодавчому рівні немає конкретно встановлених принципів, якими б мали керуватися нотаріуси при вчиненні своєї діяльності. Для того, щоб визначити їх, потрібно систематизувати зміст законодавчих актів, якими користуються нотаріуси, що буде більш зручним і тому це питання потребує нагального вирішення.

Крім цього, чинний Закон України «Про нотаріат» морально застарілий і не відповідає сьогодишнім реаліям. Практика вживання закону виявила штучність розділення нотаріусів на державних і приватних, до того ж далеко від досконалості державне регулювання діяльності приватних нотаріусів, що призводить до судових розглядів, як на Україні, так і за її межами [8, с. 68].

Важливо звернути увагу на правовий статус нотаріальних органів та нотаріусів зокрема. З плином часу, розвитком цивільного обороту та відносин в сфері нотаріату простежується збільшення незацікавленості державних нотаріусів у якісному та ефективному здійсненні своїх обов'язків. В першу чергу, це пояснюється малою заро-

бітною платою, відсутністю стимулів та достатніх заохочень. До того ж, відіграє роль те, що нотаріус працює не на свою користь і тому його дохід не має взаємозв'язку зі здійснюваним об'ємом роботи, а являє собою стабільну, практично незмінну величину.

Аналізуючи статистичні дані, можна дійти висновку, що держава не тільки не отримує матеріальної користі від діяльності державних нотаріусів, а навпаки, зазнає збитків, внаслідок витрат на їх утримання, які перевищують доходи від наданих послуг. Цілком достатньо діяльності приватних нотаріусів, які хоча і працюють на власну користь, а не для держави, але, разом з тим, не витрачають жодних державних коштів. В цій ситуації державний нотаріат знаходиться на межі свого існування. До того ж, є очевидним факт браку кваліфікованих фахівців саме серед державних нотаріусів. Тому цілком доцільним було б об'єднати державних та приватних нотаріусів, або, хоча б, реформувати державний нотаріат, забезпечити фахівців, що будуть згодні на переїзд в інші регіони, необхідними для життя умовами, в тому числі житлом, встановити обов'язок, з попередженням про це при вступі, для юристів, що навчалися в вищих навчальних закладах за кошти держави, відпрацювати в «нелегких» регіонах, на що потрібно спрямувати певну суму коштів з державного бюджету, але принесена з часом матеріальна вигода від таких змін перебільшить дані витрати.

Деякі фахівці висловлюють думку, що відновлення жорстких квот може призвести до того, що юристи почнуть відкривати нотаріальні контори в тих регіонах, в яких сьогодні нотаріуси відсутні. Вважаю, що очікуваного ефекту через жорстке квотування робочих місць приватних нотаріусів не досягнемо, оскільки історія яскраво свідчить, що навіть без Наказу Міністерства юстиції «Про затвердження Змін до Граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах» від 20 червня 2007 р. № 411/5, яким були істотно збільшені квоти, у багатьох округах вже бракувало нотаріусів. Проблема полягає в тому, що нотаріальна діяльність в таких округах не приносить належного матеріального забезпечення для нотаріусів. Натомість жодних кроків для зміни цієї ситуації здійснено не було. Крім того, у невеликих містах і селищах рівень життя населення низький, що призводить до того, що громадяни «не поспішають» у нотаріальні контори за здійсненням нотаріальних дій. Відтак, були квартири, які передавали громадянам безкоштовно [9, с. 25].

Як і більшість галузей, нотаріат страждає проблемою зловживання професійною діяльністю з боку нотаріусів, адже недобросовісні корисливі фахівці, готові для власної користі переступити вимоги закону, зустрічаються в будь-якій професії. І, хоча, порівняно з іншими нотаріат зазнає доволі невелику кількість таких зловживань, адже нотаріуси є юристами, і тому розуміють наслідки, які очікуватимуть на них в разі відступлення від закону при здійсненні своїх обов'язків, все таки ж вони мають місце.

Якщо казати про зловживання, які частіше всього трапляються в цій галузі, то до них можна віднести випадки посвідчення документів – довіреностей, заповітів тощо – без громадянина на користь сторонніх осіб, підробку таких документів. Результатом таких дій є втрата громадянами майнових прав – здебільшого це стосується нерухомого майна, земельних ділянок тощо. Виявити такі зловживання складно, адже повідомити про них можуть лише зацікавлені особи. Безперечно, такі дії не припустимі, і необхідно на законодавчому рівні розробити і затвердити механізм виявлення таких порушень та покарання за вчинення таких дій [10].

Але, в цілому, проблеми, яких зазнає система українського нотаріату не є глобальними, і мають доволі очевидні шляхи вирішення. До того ж, український нотаріат знаходиться в процесі розвитку і вдосконалення в бік ефективної, налагодженої та якісно діючої на практиці системи, що, в свою чергу, має бути конкретно та чітко закріплена на законодавчому рівні. Потрібно зазначити, що реформи, здійснювані державою в даному напрямку, є актуальними та приносять позитивні результати.

Право кожного на охорону своїх інтересів та на правову допомогу є невід'ємним і гарантується з боку держави. Воно надається як через державні органи, так і приватними нотаріальними конторами.

Утворення інституту приватного нотаріату являє собою доволі довгостроковий та кропіткий процес, до того ж, станом на 1993 рік, коли було прийнято Закон України «Про нотаріат», ще не було створено єдиної інформаційної мережі, в якій би містилася конкретна інформація відносно кількості відкриття спадкових прав, а також накладення заборон відчуження. Але на сьогоднішній день дані проблеми усунуто, тому доцільно об'єднати ці дві ланки нотаріату в одну – приватну.

Якщо говорити про конкретні напрямки реформування нотаріальної системи в цілому, то їх є доволі багато. Але, на нашу думку, всі разом вони зводяться до адаптування цієї системи до класичної системи латинського нотаріату. І хоча, станом на сьогоднішній день, законодавство в сфері нотаріату вже зазнало багатьох змін, вони не є вичерпними, і, в першу чергу, потрібно встановити чіткі і конкретні принципи, які б регулювали діяльність нотаріусів.

Вся процедура реформування має проходити не хронологічно, шляхом планування і періодичного поступового внесення змін, а систематично і комплексно. Тобто вся багатогранна сітка вдосконалень має бути запущена та втілюватися одночасно.

Не можна сказати, що внесення змін до Закону України «Про нотаріат» та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері нотаріату, є достатніми для вирішення всіх проблемних питань у даній сфері, але це буде доволі вагомим внеском, поряд з чим потрібно проводити комплекс заходів, що потребує достатніх розумових та матеріальних внесків і дасть видимий позитивний результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.
3. Журавльов Д. Становлення нотаріату в Україні, перспективи та шляхи розвитку / Д. Журавльов // Правовий тижень. – 08.09.2011. – № 34-35. – С. 12-15.
4. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39.
5. Алферов І. А. Нотаріальна форма защиты и охраны права и законного интереса / автореф. ... дис. к.ю.н. – М., 2007. – 28 с.
6. Баранкова В. Перспективи реформування нотаріату України : організаційний та процесуальний аспекти / В. Баранкова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2009. – № 4(46). – С. 24-25.
7. Бережна І. «Нотаріально-процесуальний кодекс повинен стати головним регулятором порядку вчинення нотаріальних дій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.berezhnaya.com.ua/publications/.
8. Майданик О. С. Нотаріат в Україні / О. С. Майданик // Закон і бізнес. – 2006. – № 11. – Ст. 67-69.
9. Ніленко П. А. Порядок вчинення нотаріальних дій в Україні / П. А. Ніленко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – Ст. 23-27.
10. Сміян Л. С. Нотаріат в Україні : навчальний посібник (2-ге вид., стереотип.) / За ред. Ю. В. Нікітіна. – К. : КНТ, 2008. – 680 с.